

внутрішніх водних шляхів України. Водний транспорт: зб. наук. пр. Київ: КДАВТ, 2015. Вип. 2 (23). С. 97-103. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vodt_2015_2_15 (дата звернення: 12.07.2016).

4. Alderton P. Lloyd's Practical Shipping Guide. Port Management and Operations. London: Informa, 2008. 429 p.

5. Chlomoudis C.I., Lampridis C. D. A Business Excellence Approach for the Port Industry. Paper Presented at the International Conference «Shipping

in the era of Social Responsibility» In Honour Of The Late Professor Basil Metaxas (1925-1996). Argostoli, Cephalonia, Greece, 2006, 14-16 September. p. 280 – 286.

6. Lavissiere A., Fedi L., Mandjak T. A The key role of infrastructure in backshoring operations: the case of free zones. URL: https://www.researchgate.net/publication/317671664_The_key_role_of_infrastructure_in_backshoring_operations_The_case_of_free_zones (дата звернення: 26.01.2017).

ПРОЕКТУВАННЯ СИСТЕМИ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ ЛІСУ

DESIGNING THE INSTITUTIONAL FRAMEWORK SYSTEM FOR THE FOREST SOCIO-ECOLOGICAL SERVICES MARKET

У статті наводяться й обґрунтовуються пропозиції щодо проектування системи інституціонального забезпечення ринку соціально-екологічних послуг лісу. Визначається, що інститути нової для лісового сектора економіки України еколого-економічної системи повинні формуватися як ринково-екологічний розвиток наявних інститутів лісового господарства й охоплювати проблематику екологічного аудиту і сертифікації соціально-екологічного ресурсу лісу, формування сприятливого інвестиційного клімату, регулювати відносини суб'єктів ринку різних форм власності, формувати активне конкурентне середовище.

Ключові слова: ринок соціально-екологічних послуг, еколого-економічна система, інститут, система інституціонального забезпечення, екологічний аудит і сертифікація, екологічне інвестування, екологічне співробітництво, еколого-технічна конкуренція.

В статті приводяться й обґрунтовуються пропозиції по проектированию системы институционального обеспечения рынка социально-экологических услуг леса. Определяется, что институты новой для лесного сектора экономики Украины эколого-экономической системы должны формироваться как рыночно-экологическое развитие существующих институтов лесного хозяйства и охватывать проблематику

экологического аудита и сертификации социально-экологического ресурса леса, формирование благоприятного инвестиционного климата, регулирование отношений субъектов рынка различных форм собственности, формирование активную конкурентную среду.

Ключевые слова: рынок социально-экологических услуг, эколого-экономическая система, институт, система институционального обеспечения, экологический аудит и сертификация, экологическое инвестирование, экологическое сотрудничество, эколого-техническая конкуренция.

The paper presents and substantiates the proposal of the institutional framework project for the forest socio-ecological services market. It is determined, that the institutes of the new eco-economic system to the forest sector of Ukraine's economy should be created on the basis of existing forestry institutional market-ecological development, covering issues of the ecological audit and the certification of the forest socio-ecological resource, along with forming the favorable investment climate, regulating relations of market entities of different ownership forms, and forming an active competitive environment.

Key words: socio-ecological services market, eco-economic system, institute, institutional support system, ecological audit and certification, ecological investment, ecological cooperation, eco-technical competition.

УДК 630*6(477)

Суска А.А.

к.е.н., член-кореспондент Академії економічних наук України, завідувач кафедри деревооброблювальних технологій та системотехніки лісового комплексу Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

Постановка проблеми. Деформація потреб людини щодо корисностей лісу в бік нематеріального складника, соціально-екологічних, ініціює формування такої економічної системи, яка дасть змогу задовольнити ці потреби на рівні вимог концепції сталого розвитку природних систем і комфортних умов життя та діяльності людини. Економічною системою, що дасть змогу упорядкувати становлення і розвиток соціально-економічних відносин у сфері надання і споживання соціально-екологічних послуг лісу та лісових територій за наявних умов лісогоспо-

дарювання, може бути ринок соціально-екологічних послуг. Становлення й ефективне функціонування ринку соціально-екологічних послуг лісу та лісових територій значною мірою залежить від системи інституціонального забезпечення, яка дасть змогу узгоджувати інтереси бізнесу, суспільства і природи та еволюціонувати відповідно до умов, які склалися і прогнозуються.

Тобто проблема проектування системи інституціонального забезпечення ринку соціально-екологічних послуг лісу і лісових територій полягає

у формуванні таких інститутів, які дадуть змогу активізувати процеси надання і споживання соціально-екологічних користностей лісу як специфічного товару шляхом інтеграції соціальних і екологічних чинників в організацію виробництва та споживання цього товару. Проектування системи інституційного забезпечення ринку соціально-екологічних послуг лісу являє собою процес формування сукупності інститутів, які тісно взаємодіють між собою та охоплюють регулюючим і контролюючим впливом усі аспекти функціонування такої економічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Представники теорії інституціоналізму визначають інститути як рушійну силу розвитку економічних систем і як рушійну силу розвитку всього людського суспільства.

На думку Т. Веблена, інститути – це звичаї, традиції і способи мислення, які стали навичками окремої групи людей, більшості населення і навіть усього народу. Вони мають здебільшого психологічний характер і організовують та регулюють поведінку людей, формують їх духовний світ. Такі економічні категорії, як товар, гроші, кредит, відсоток, прибуток та інші, є простими формами вияву психології суспільства [1].

Разом з іншими засновниками інституціоналізму XIX ст., такими як американський вчений В.-В.-К. Мітчелл та англійський економіст Дж. Гобсон, Т. Веблен доводив неспроможність ринкової економіки за панування монополії, визначав необхідність державного втручання в господарську діяльність та соціального контролю над нею. Еволюція економічних інститутів визначалася як поступові еволюційні зміни звичаїв, моралі, суспільної психології. Класики теорії інституціоналізму відстоювали природний відбір інститутів у сфері психології, морально-етичних норм тощо [2].

На відміну від Т. Веблена, Дж. Коммонс, засновник іншої течії в теорії інституціоналізму, основою економічного розвитку вважав юридичні відносини, норми права, а економічні інститути – категоріями юридичного порядку, зводив сутність економічних відносин до угод із титулами власності. Конкретними формами таких інститутів Дж. Коммонс називав сім'ю, акціонерні компанії, тред-юніони, союзи підприємців, державу. Основними складниками інституціонального механізму, які регулюють відносини між такими формальними інститутами, він вважав закони, угоди, контракти, основою яких є конфлікти, взаємодія і вирішення [3].

Основоположники сучасної теорії неоінституціоналізму переконані, що на сучасному етапі світового економічного розвитку ринок як регулятор соціально-економічних відносин шляхом ринкового ціноутворення вже не діє.

Відомий представник цього напрямку Дж. К. Гелбрейт показав, що механізм вільного ринкового

ціноутворення в сучасних умовах вже не діє. Ціни зрівноважуються в результаті дії двох протилежних тенденцій: монополії та олігополії, які домінують в економіці країни і намагаються завищувати ціни, з одного боку; антимонопольна політика держави спрямована на зменшення цін, з іншого боку. В цьому самому напрямі діють профспілки і союзи споживачів, які стежать за динамікою цін. Особлива роль у сучасних умовах належить профспілкам, які контролюють ринок праці і також мають монопольне положення на ринку праці [4].

Відомий американський економіст Д. Норт, поєднуючи здобутки теорій інституціоналізму і неоінституціоналізму, стверджує, що інституціоналізація економіки – це процес становлення формальних інститутів, що обмежують поведінку економічних суб'єктів, і комплементарних до них добровільних неформальних угод, «правил гри», стереотипів поведінки, традицій ведення ділової практики, контрактних відносин [5].

Заслужують уваги дослідження німецького вченого К. Віттфогеля, який визначає, що країнам, які в минулому входили до складу Радянського Союзу, дісталася негативна спадщина – структуроутворюючим інститутом цих суспільств є деспотизм, що характеризується провідною роллю держави. За східного деспотизму держава спирається на бюрократичний апарат і пригнічує розвиток приватновласницьких тенденцій. Багатство панівного класу в цьому суспільстві зумовлено не власністю на засоби виробництва, а місцем в ієрархічній системі держави [6].

У дослідженнях О.І. Дребот визначається, що нині реформування лісового сектору України характеризується як період трансформації. Його також можливо визначити як період значних змін, що дотичні до всіх базових основ суспільства, в тому числі й до інституційних [7].

За дослідженнями британського економіста К. Кларка, в світовому економічному розвитку пріоритети буде мати «третій» сектор – сфера послуг. До «першого» сектору економіки К. Кларк відносив сільське господарство і видобувну промисловість, до «другого» сектору – переробну промисловість [8].

Постановка завдання. Метою статті є розроблення пропозицій щодо проектування системи інституціонального забезпечення ринку соціально-екологічних послуг лісу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Напрями проектування інститутів економічної системи визначаються за результатами дослідження та прогнозування проблематики, яка може спіткати становлення і функціонування такої системи. Інституціональні структури, механізм та інструменти, які в комплексі мають складати певні інститути, саме і повинні забезпечити рішення цих проблем.

Важливою проблемою інституціонального забезпечення становлення ринку соціально-еко-

номічних послуг лісу є необґрунтований розподіл на підприємствах лісового господарства і загалом у лісовій галузі матеріальних, фінансових ресурсів між промисловим зростанням і захистом та відновленням лісу і лісових територій з метою задоволення всебічних потреб суспільства в соціально-екологічних корисностях лісу, що постійно зростають як за обсягом, так і за асортиментом. Менеджери лісового господарства не можуть опанувати перспектив нового джерела доходів від використання соціально-екологічного ресурсу лісу і лісових територій та акцентують увагу на розвитку матеріального виробництва. Це може привести до негативного явища – «дефіциту ринку». Не отримавши на необхідному рівні послуги щодо оздоровлення, відпочинку, естетичного задоволення в Україні, споживачі вимушені задовольняти свої потреби в інших країнах, поповнюючи бюджет лісового сектору іншої держави.

Інституційне забезпечення рішення цієї проблеми можливе через формування в інституціональній структурі лісової галузі спеціальних екологічних інститутів, а саме інститутів екологічного аудиту й екологічної сертифікації соціально-екологічних властивостей лісу [9]. Практичними кроками щодо формування таких інститутів можуть бути:

- створення розгалуженої системи екологічних інституціональних структур у вигляді державного лісового екологічного бюро і регіональних лісових екологічних агенцій з визначеною процедурою їх акредитації та системою підготовки та атестації фахівців. Завданнями таких інституціональних структур повинні бути: розроблення критеріїв оцінки соціально-екологічного потенціалу лісів; безпосередня оцінка соціально-екологічного потенціалу лісів природних зон України й окремих лісових ділянок, визначення можливого матеріального навантаження на лісові ресурси, яке дає змогу лісу і лісовим територіям зберігати свої соціально-екологічні корисності на необхідному рівні;

- створення в структурі Державного агентства лісових ресурсів України спеціального центру стандартизації та сертифікації соціально-екологічних властивостей лісу та лісових територій. Завданнями такої інституціональної структури можуть бути розроблення підходів до оцінки якості соціально-екологічної послуги; розроблення пропозицій щодо створення державних стандартів якості; тісне міжнародне співробітництво в питаннях стандартизації та сертифікації, контроль за якістю соціально-екологічних послуг. Інституційним механізмом можуть бути законодавчо і нормативно упорядковані процеси сертифікації такої специфічної продукції. Інституційним інструментом повинні бути сертифікати якості для кожної соціально екологічної послуги, яка надається конкретним підприємством.

Серйозну проблему щодо ефективного функціонування ринку соціально-екологічних послуг лісу і лісових територій створюють протиріччя між закономірністю мінімізації часу знаходження капіталу сфері обігу й об'єктивно великими термінами реалізації проектів щодо відтворення лісу до стану, за якого він може набирати властивостей щодо надання соціально-екологічних послуг. Значні терміни реалізації інвестиційних проектів у лісовій галузі та загальноекономічна і політична нестабільність в Україні є основними факторами низької інвестиційної привабливості лісового сектору економіки. З огляду на скрутне фінансове становище держави, недостатність ресурсів у підприємств лісового господарства, питання формування сприятливого клімату для зовнішніх, недержавних інвестицій у лісове виробництво, зокрема в його екологічний складник, є питанням, бути ринку екологічних послуг в Україні чи такий ринок залишиться як цікавий, але не реалізований проект. Проблеми реалізації норм і правил забезпечення активізації зовнішнього інвестування в лісову галузь, зокрема в її еколого-ресурсний складник, можливо вирішити через формування в системі інституціонального забезпечення лісового сектору економіки України спеціальних інститутів екологічного інвестування.

Відомі базові інститути підприємництва, засновані на приватній власності, ринковій організації господарювання й обігу продукції, не можуть бути автоматично імпортовані в економіку України, зокрема в економіку лісового господарства, насамперед через домінуючу частку державної власності на лісові ресурси. Три форми власності на лісові ресурси, які визначені в Лісовому Кодексі України – державна, комунальна та приватна, породжують проблеми щодо упорядкування цих відносин на ринку соціально-екологічних послуг. Така ситуація може бути певним чином урегульована шляхом створення інституту екологічного співробітництва. Такий інститут повинен визначити порядок і правила взаємодії суб'єктів господарювання, особливо суб'єктів різних форм власності в ситуаціях, коли соціально-екологічна послуга генерується сумісними ресурсами цих суб'єктів або коли послуга, яку надає окремий суб'єкт може вплинути на стан соціально-екологічного ресурсу другого суб'єкта господарювання.

Важливою проблемою становлення і функціонування ринку соціально-екологічних послуг в Україні є така, що несе загрозу успадкувати ситуацію «в'ялої конкуренції», яка сьогодні панує на ринку деревини. Багато виробників цієї продукції навіть за умов конкурентоспроможної продукції з причин відсутності практики використання всього ресурсу інформаційного суспільства і комплексу маркетингу, а часто небажання, не можуть вигідно реалізувати таку продукцію. Враховуючи те, що

основною рушійною силою конкуренції є інновації, які включають у себе не тільки нові технології, нові методи і способи, а й нові товари і нові соціально-економічні відносини, ринок соціально-екологічних послуг повинен будуватися на підвалинах конкурентного ринку в найбільшому наближенні до ринку чистої конкуренції. Таку проблему можливо вирішити в площині інституту еколого-технічної конкуренції. Об'єктом такої конкуренції можуть бути затрати на реалізацію екологічних чи технічних проектів для вирішення тих чи інших соціально-екологічних проблем територій.

Наведені пропозиції дають змогу комплексно охопити проблематику інституційного забезпечення становлення і функціонування ринку соціально-екологічних послуг лісу і лісових територій у плані регулювання і мотивації таких основних ринкових процесів, як: обсяги й асортимент надання і споживання соціально-екологічних послуг – екологічний аудит і екологічна сертифікація; динамічний розвиток потенціалу ринку – екологічне інвестування; взаємодія ринкових суб'єктів різних форм власності – екологічне співробітництво; формування конкурентного середовища ринку – еколого-технічна конкуренція.

Висновки з проведеного дослідження. Соціально-економічні відносини у сфері надання і споживання екологічних і соціальних послуг лісу повинні базуватися на основних принципах ринку, таких як вільний вибір напряму бізнесу, ринкове ціноутворення, справедлива конкуренція. Водночас є певна специфіка і проблематика становлення нової для лісового сектору економіки України еколого-економічної системи – ринку соціально-екологічних послуг, яка викликає необхідність ринково-екологічної трансформації наявних інститутів лісового господарства. Така трансформація повинна полягати у формуванні таких інститутів, як: інститут еко-

логічного аудиту й екологічної сертифікації – дає змогу визначати обсяг і асортимент соціально-екологічних послуг і контролювати процеси їх надання і споживання; інститут екологічного інвестування – проводить заходи щодо формування сприятливого інвестиційного клімату і забезпечує динамічний розвиток потенціалу ринку; інститут екологічного співробітництва – регулює відносини суб'єктів ринку різних форм власності; інститут еколого-технічної конкуренції – формує і контролює конкурентне середовище ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. Москва: Прогресс, 1984. – 394 с.
2. Mitchell K. What Happens During Business Cycles / K. Mitchell. Sheffield Greenleaf, 1951. – 318 p.
3. Коммонс Дж. Правовые основания капитализма / Коммонс Дж. Москва: НИУ-ВШЭ, 2011. 412 с.
4. Gaibraith J. The New Industrial State / J. Gaibraith. Houghton Miffling, 1978. – 412 p.
5. Норд Д.С. Институты, идеология и эффективность экономики / Д.С. Норт // От плана к рынку: будущее постсоциалистических республик пер. с англ.; под ред. Б.С. Пинскера; сост. Л.И. Пяшева и Дж. Дорн. Москва, 1993. 307 с.
6. K.A. Oriental Despotism: A Comparative Study of Total Power // The Political and Economic Origins of Our Time. Boston: Beacon Press, 1957. P. 68-76.
7. Дребот О.І. Інституціоналізація лісового сектору економіки в контексті сталого розвитку України [монографія] / О.І. Дребот. Київ: ДІА, 2012. 336 с.
8. Кларк М. Теория экономического роста / М. Кларк. Москва: Прогресс, 1986. 312 с.
9. Suska A.A. Investigation of the institutional equilibrium of the market of social and environmental services of forest: conditions and development strategies // Technology audit and production reserves: International Journal. 2017, № 3/5(35). С. 26-31.